

Radoslav Štefančík (ed.): Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie. Bratislava: EKONÓM 2016. 350 s. ISBN 978-80-225-4292-0

Zuzana Kočišová

Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave
zuzana.kocisova@euba.sk

Konferenčný zborník zostavený editorom Radoslavom Štefančíkom sa primárne venuje otázkam vzťahu medzi politikou a jazykom, resp. mladej vede na pomedzí lingvistiky a politológie – politickej lingvistiky (v príspevkoch zborníka sa často používa aj výraz „politolingvistika“, ktorý autori vnímajú ako synonymický s pojmom „politická lingvistika“). Politická lingvistika patrí v slovenských podmienkach medzi tie jazykovedné subdisciplíny, ktoré majú veľmi dobrú perspektívu na ďalší rozvoj, aj keď dnes sa ešte nachádza v štádiu etablovania. Napomôcť daný proces bolo jedným z cieľov medzinárodnej konferencie *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie* uskutočnenej 23. 6. 2016 v Bratislave na pôde Fakulty aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity.

Jazyk a politika sú neodmysliteľne prepojené, jazyk je hlavným nástrojom politiky, preto je príznačné, že na Slovensku a v okolitých krajinách sa našiel pomerne široký kolektív autorov venujúcich sa práve tejto problematike. V príspevkoch 32 autorov z viacerých univerzitných domácich i zahraničných pracovísk sú načrtnuté mnohé základné otázky politickej lingvistiky analyzované z viacerých perspektív, dominuje však pohľad jazykovedcov, a to nielen slavistov (slovakistov i rusistov), ale aj odborníkov, ktorí sa venujú skúmaniu nemeckého, anglického a španielskeho jazykového areálu. Editorovi sa podarilo zostaviť obsahovo bohatý a tematicky homogénny zborník.

Hneď v prvom, smerodajnom príspevku s príznačným názvom *Politická lingvistika?* nitriansky rusista Pavol Adamka predstavuje niektoré problematické aspekty terminológie definujúce politickú lingvistiku ako disciplínu v systéme jazykovedy ako celku, ale rovnako aj vo vzťahu k iným jazykovedným disciplinám. Politickú lingvistiku autor vníma ako jednu z „teoreticko-aplikačných subdisciplín, ktorá sa sformovala na priesečníku politológie a lingvistiky (v tomto poradí)“ a za jej hlavný cieľ považuje „stanovenie zákonitostí vzájomného pôsobenia spoločensko-politických udalostí na zmeny v jazyku a naopak, t. j. skúma sa nielen jazyk využívaný v politických cieľoch (diskurzívna analýza politických prejavov), ale i vzájomné pôsobenie jazyka na politiku a recipročne i politiky na jazyk“. Pavol Adamka konštatuje, že objekt výskumu politických lingvistov je široký, pričom sa niekedy prelína s mediálnou lingvistikou, keďže výskumné objekty sú verejnosti prezentované prostredníctvom médií. Dôležité pritom je, že „s ohľadom na výrazné prieniky výskumného objektu medialingvistiky a politolingvistiky (a v mnohých prípadoch i predmetu), je pri analýze ich diskurzov nevyhnutná dôkladná špecifikácia určujúcej dominanty textu: či je charakter textu (na všetkých úrovniach) determinovaný tematikou, alebo funkciou, či je mediálny diskurz podriadený politickej/politolologickej téme, alebo je spracovanie politickej témy determinované funkciou mediálneho diskurzu a kritériám naň kladeným“.

Metodologicky dôležitým textom je aj článok *Politický jazyk. Ako ho definovať?* z pera editora zborníka Radoslava Štefančíka, ktorý sa ako politológ a zároveň germanista snaží nájsť priesečník medzi politológiou a lingvistikou a prináša osobitný prístup k výskumu politického jazyka. Prostredníctvom konceptu štiepných línií, ktorý je známy skôr v spoločenských než humanitných vedách, skúma politický jazyk od roku 1989 po súčasnosť

a hľadá odlišnosti i spoločné znaky vo vývoji lexikálnej zásoby slovenskej politickej elity, pričom sa pridáva predovšetkým teoretického vymedzenia pojmu „politický jazyk“. Dochádza k záveru, že každá úroveň politiky – či už procesná, obsahová alebo normatívna – sa vyznačuje osobitnou slovtvorbou, pričom predovšetkým procesná úroveň je charakteristická mimoriadne intenzívnymi zmenami v perspektíve diachrónneho porovnania.

Jednou zo zahraničných autoriek zborníka je rakúska vysokoškolská profesorka Irena Zavrl, ktorá sa tiež venuje vymedzeniu pojmu „politický jazyk“. Podobne ako Štefančík si aj Zavrl v príspevku *Sprache der Politik – nützliche Zweideutigkeit* všima predovšetkým persuzívnu funkciu jazyka vnímanú ako prostriedok komunikácie politika s občanom, ktorá je zameraná na presvedčanie. Jazyk definuje Zavrl ako „najúčinnjší prostriedok politiky“, ktorý musí politická elita ovládať, ak má záujem o kontakt s verejnosťou, o presadenie svojich záujmov prostredníctvom tvorby verejnej mienky, resp. verejného súhlasu s politickými rozhodnutiami.

Okrem termínu „politický jazyk“ sa vo viacerých textoch stretne s termínom „politický diskurz“, a to či už v príspevkoch Sone Terekovej *Die Sprache in der Politik und die Diskursanalyse*, Tatiany Hrivíkovej *Politický diskurz ako odraz vzťahu medzi kultúrou a rodovou polarizáciou jazyka* alebo Niny Cingerovej *Prázdne označujúce a organizácia diskurzu v teórii E. Laclaua a Ch. Mouffovej*. Tatiana Hrivíková vníma politický diskurz očami ruských jazykovedcov Baranova a Kazakeviča, ktorí zdôrazňujú najmä jeho inštitucionálnosť a definujú ho ako súhrn všetkých rečových aktov použitých v politických diskusiách a takisto pravidiel verejnej politiky overených tradíciou a skúsenosťami. Soňa Tereková vo svojom výskume vymedzuje diskurz v súlade s chápaním tohto konceptu v rámci tzv. lingvistickej diskurznej analýzy, a to ako spleť výpovedí, ako virtuálnu sumu prehovorov na určitú tému, ktoré boli realizované v určitom konkrétnom období izolovanom za účelom analýzy. Každý diskurz sa pritom podľa autorky skladá z množstva čiastkových diskurzov. Nina Cingerová predstavuje základné pojmy teórie diskurzu v rámci poštukturalistického prúdu tzv. Essexskej školy diskurznej analýzy zastúpenej predovšetkým spisbou E. Laclaua a Ch. Mouffovou. Tí odmietajú delenie na diskurzne a nediskurzne praktiky (delenie vnímané cez prizmu „jazykovosti“ praktík), ktoré je typické pre výskumy tzv. kritickej diskurznej analýzy, a obe zastrešujú jedným pojmom – *artikulačná prax (artikulácia)*. Diskurz predstavuje v ich chápaní štruktúrovanú totalitu, ktorá je výsledkom artikulačnej praxe. Príspevok N. Cingerovej prináša nielen teoretický pohľad na problematiku politického diskurzu prostredníctvom analýzy teoretických pohľadov E. Laclaua a Ch. Mouffovej, ale aj inšpiratívne odpovede na otázky, ktoré sú diskutované v oblasti diskurzne orientovaného lingvistického výskumu. Predovšetkým ide o problematiku hraníc diskurzu a deskripciu logík „rozptyľovania“ výpovedí.

Príspevok prešovskej germanistky Martiny Kášovej s príznačným názvom *Dobrý človek z Bratislavy* (alúzia na *Dobrého človeka zo Sečuanu* od Bertolta Brechta) je venovaný analýze osobitosti jazyka použitého v povolebných komentároch v nemeckých a slovenských periodikách. Autorka sa sústreďuje na charakteristiku emócií, ktoré jednotlivé verbálne spojenia vyvolávajú, a na to, ako pôsobí takýto text na percipienta, pre ktorého je určený. Dospieva k záveru, že „nemecké texty sú neutrálnejšie, menej agresívne a menej vyhranené voči jednému alebo druhému kandidátovi. Naopak, slovenské texty boli nekompromisnejšie, výstižnejšie a zároveň negatívnejšie pomenovali stav vecí, a tým sa väčšmi vyhranili voči prezidentským kandidátom“.

Zaujímavý a v súčasnej dobe tematicky mimoriadne aktuálny je príspevok *Imigrácia ako predmet xenoslovakistiky a kritickej analýzy diskurzu na Slovensku* významných bratislavských slovakistiek Olgy Orgoňovej a Aleny Bohunickej, keďže s migračnou situáciou vzniknutou v letných mesiacoch 2015 sa v politickom diskurze dostala do popredia téma medzinárodnej migrácie. Termíny, ako „azyl“, „utečenec“, „migrant“, „ekonomický

migrant“ začala používať aj politická elita a s ňou aj väčšina slovenskej verejnosti. Otázne ale zostalo, ako na túto, pre Slovensko pomerne novú, situáciu zareaguje dlhé obdobie prakticky uzavretá slovenská spoločnosť. Autorky Orgoňová a Bohunická prichádzajú k záveru, že verejná diskusia o medzinárodnej migrácii je na sociálnych sieťach voči migrantom mimoriadne negatívne naladená. V diskusii sa vytvára silná polarizácia medzi „naším“ (slovenským) a „cudzím“, resp. medzi „my“ a „oni“. Autorky analyzujú dôležitú komunikáciu o jednom konkrétnom fenoméne, nemožno však vylúčiť, že podobné kontúry politického diskurzu by sme v podmienkach Slovenska vedeli nájsť aj pri iných témach ohľadom práv menšín (Rómov, Maďarov, LGBT). Charakter verejnej diskusie tak ako keby ostával rovnaký, mení sa len objekt diskusie, ale dichotómia „my“ v zmysle „my dobrí“ a „oni“ v zmysle „oni zlí“ ostáva nezmenená.

Okrem témy medzinárodnej migrácie v súčasnom slovenskom politickom diskurze je pomerne pertraktovaná aj otázka ruskej politiky, a to či už v oblasti domácej politiky Putina, alebo v súvislosti s konfliktom v Sýrii, anexiou Krymu, alebo vojny vo východnej časti Ukrajiny. Výskumy usúvzťažnených tém uskutočnené slovenskými rusistami predstavujú dôležitú súčasť zborníka. Významný prešovský rusista Jozef Sipko vo svojom príspevku *Fragmenty hodnotového obrazu Ruska v súčasných slovenských médiách* na množstve jazykových príkladov zo slovenskej tlače výstižne analyzuje súčasné vnímanie Ruska a prichádza k záveru, že Slovensko je v tomto smere výrazne rozdelené a hodnotový obraz Ruska obsahuje svojím spôsobom nezlučiteľné postoje. V článku *Idiolekt Putina ako zdroj precedenčných výrazov súčasného ruského politického diskurzu* bratislavskej rusistky Iriny Dulebovej sa analyzujú osobitosti idiolektu prezidenta Ruska v aspekte diskurzívnych stratégií používania množstva výrazov neštandardných pre „vysokú politiku“ a zároveň sa rozoberajú aj novodobé precedenčné fenomény, autorstvo ktorých sa pripisuje prezidentovi, ale v skutočnosti sú len aktualizáciou výrokov iných autorov. Prešovský rusista Ľubomír Guzi v príspevku *Historická symbolika v politickom diskurze postsovietskeho Ruska* ponúka inšpiratívnu analýzu „troch hlavných premenných, ktorými sú pojmy historického symbolu, politického diskurzu a obdobia, ktoré sa v odbornej aj populárno-náučnej literatúre týkajúcej sa problematiky ruskej histórie a spoločnosti označuje ako postsovietske“, a prichádza k záveru, že v politických vyjadreniach hlavy štátu a iných politikov možno pozorovať výraznú snahu prihlásiť sa k duchovnému odkazu minulosti.

Tematicky homogénne sú aj ďalšie príspevky zborníka. Autori v nich z pozícií politickej lingvistiky analyzujú také aktuálne témy, ako jazykové osobitosti slovenských parlamentných volieb (Ľudovít Barac) alebo evolúciu diskurzu multikulturalizmu vo Veľkej Británii (Ildikó Némethová). K oblastiam výskumu jednotlivých autorov patrí aj politická korektnosť (Mária Bláhová, Anna Majtánová, Christian Ahlrep), politická rétorika (Marcela Andoková, Silvia Vertanová, Lívia Adamcová), súčasná situácia v Európskej únii (Denisa Čiderová), osobitosti politického jazyka v medzinárodných vzťahoch (Silvia Adamcová), metafory v politike (Danuša Lišková).

Konferenčný zborník možno odporučiť nielen odborníkom z oblasti lingvistiky, ale aj zástupcom širšieho spektra spoločenských a humanitných vedných disciplín, keďže jeho ambíciou je, ako uvádza editor Radoslav Štefančík vo svojom predslove, preklenúť most medzi dvomi len na prvý pohľad odlišnými vedeckými disciplínami, a to medzi jazykovedou a politológiou. Obe disciplíny majú totiž spoločný objekt výskumu – politický jazyk. Práve vďaka svojim odlišným metodologickým postupom si obe vedné disciplíny môžu byť nápomocné pri skúmaní tohto nielen politického fenoménu. Zborník sa tak môže stať inšpiráciou pre interdisciplinárny výskum na rozhraní lingvistiky a politológie, ale zároveň môže byť zaujímavý aj pre odborníkov z oblasti sociológie, histórie, interkultúrnej a masmediálnej komunikácie.